

דיני נטילת ידיים לאכילה

מקור לנטילת ידיים לסעודה

תקנת חכמים. ויש שני טעמים לתקנה זו:

- א. **משום סרך תרומה**. כלומר חכמים תקנו שלפני שהכהנים יאכלו את התרומה עליהם ליטול את ידיהם, כיון ש"ידיים עסקניות הן" כלומר שהידיים נוגעות בכל דבר, ויש חשש קרוב שהידיים נגעו בטומאה, וכדי שהכהנים יתרגלו ליטול את ידיהם לפני אכילת התרומה, תקנו חכמים שכל יהודי יטול את ידיו לפני אכילת לחם. כדי לחזק את ידי הכהנים בתקנה זו. ודווקא בלחם, שעיקר התרומה היא מפת.
- ב. **שידיים עסקניות הן** – ובד"כ הם מטונפות ולא יאה לברך על לחם החשוב בידיים כאלו, ועל כן תיקנו ליטול ידיים ולברך אף אם לא יודע שידיו מטונפות (סי' קנ"ח סעיף א, ובמשני"ב סי"ק א-ג. ובשעה"צ ג).

מאכלים החייבים בנטילה

לחם: תקנת חכמים נאמרה דווקא על אכילת לחם – על כמות של כביצה נוטל ידיו בברכה ועל פחות מכך נוטל ללא ברכה (השולחן ערוך כותב שעל פחות מכזית ל"צ ליטול. אך המשני"ב כותב שלכתחילה יחמיר ליטול אף בפחות מכזית, סי' קנ"ח סעיפים ב-ג ובמשני"ב סי"ק ט-י).

מאכלים רטובים: יש הפוסקים שגם על אכילת מאכלים הטבולים במשקה – כלומר שהם רטובים מאחד מז' משקים (יין דבש דבורים שמן זית חלב טל דם מים) נוטלים ידיים, ומכיוון שיש מחלוקת בסיבת העניין, פוסק השולחן ערוך שיטול ללא ברכה. וצריך ליטול אפילו אם אוכלם בכף או במזלג, אבל בסוג מאכל שאין דרכו לטבול במשקה נוטל רק אם אוכלם בידיו.

ולכן מי שאוכל פירות או ירקות שנשטפו במים ולא נוגבו, וכן מלפפון חמוץ, ושאר ירקות הכבושים, בעודם לחים, צריך ליטול את ידיו. (סי' קנ"ח סעיפים ד-ה. ובמשני"ב שם).

ובסוג מאכל שהרגילות היא לאכול אותו עם מזלג או כף, פטורים מנטילת ידיים בשעה שאוכלים כך. כגון כשאוכל סלט פירות או בשר ברוטב יין (משני"ב סי' קנ"ח סקכ"ו).

סדר נטילת ידיים

נוטלים את שתי הידיים

אפילו אם אוכל רק ביד אחת, או אפילו אם אוכל עם כפפות וכדו', שמא יגע באוכל. וכן משום שלא חילקו חכמים בתקנתם.

וכן במאכל אדם אחר, המאכיל ל"צ ליטול ידיו, והאוכל צריך ליטול את ידיו, (עיין בסי' קס"ג סעיף ב, ובמשני"ב שם. ובסי' קנ"ח סי"ק ד).

שלא תהיה חציצה

מי הנטילה צריכים להגיע לכל חלקי היד ולכן צריך שלא תהיה חציצה על היד – שלא יהיה משהו שיחצוץ מהמים להגיע ליד.

מה נחשב חציצה: דבר שיש לו ממשות ולא מעוניינים בו ונמצא על רוב היד, או אפילו על מיעוט אך מקפידים עליו להסירו.

דיני נטילת ידיים לאכילה

אך אם זה דבר שחפץ בו כגון אישה שיש לה לק על ציפורניה וכדו' אינו חוצץ כיון שמתבטל ליד (סי' קס"א סעיפים א-ב).

האם צריך להסיר פלסטר או תחבושת לפני הנטילה: אם מדובר בסוג כזה שלא מורידים בכלל, אין צריך ליטול שם, ולא צריך להוריד. אך אם מדובר בכאב קל או פצע קל, שהרגילות להסיר את התחבושת, צריך להסירה בשעת נטילת הידיים, שאם לא יטול שם, יש חשש שבשעת האכילה יסיר את התחבושת ויאכל עם ידיים שאינן נטולות (סי' קס"ב, י. ובקס"א ס"ק ה במשנ"ב).

איזה חלק מהיד טעון נטילה

נחלקו הראשונים על איזה חלק מהיד תקנו חכמים שצריך ליטול, יש שלמדו עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, ויש שלמדו שצריך ליטול את כל היד – עד חיבור היד לזרוע. וכך צריך לנהוג להלכה, אומנם בשעת הדחק כשיש מים בצמצום ניתן לסמוך על הדיעה המקילה (שו"ע בסי' קס"א סעיף ד. ועיין במשנ"ב שם).

עם מה נוטלים

דווקא בכלי ודווקא במים

כלי: צריך ליטול דווקא מכלי שלם. שיכול לעמוד בפני עצמו. ויש לו בית קיבול בנפח רביעית. **ומכיל** לכל הפחות כמות מים של רביעית הלוג – שהוא כנפח ביצה ומחצה (86 גרם מ"ל לר' חיים נאה).

ולכן אין ליטול בכלי עם חור או סדק שיכול להתרחב. וכן אין ליטול מתוך שקית כיון שהיא אינה יכולה לעמוד בפני עצמה. וכן אין ליטול מתוך כוסית וכו' כיון שאין לה נפח מספיק. וכן אין ליטול מתוך ברז שלנו כיון שאינו כלי (סי' קמ"ט).

נטילה בכלי חד פעמי: הפוסקים נחלקים האם כלי חד פעמי נחשב כלי – וכשר לנטילת ידיים, או שאין עליו שם כלי, שהרי הולך לזריקה מיד לאחר שימוש אחד, ועל כן אינו כשר לנטילה.

דין המים

מים נקיים ולא עכורים – מים עכורים מחמת דבר אחר פסולים. אך אם הם עכורים בצורה טבעית – מחמת עצמם כגון שהעלו ירוקת, או מכיון שיש בהם אדמה – כשרים. (סי' קס סעיף א).

ראויים לשתיה – מים הראויים לשתית כלב כשרים לנטילת ידיים אפילו אם הם אינם ראויים לשתית אדם, אך אם הם אינם ראויים לשתית כלב נתבטל מהם תורת מים (סי' ק"ס סעיף ט). ולכן מי ים – פסולים לנטילה כיון שהם אינם ראויים לשתיה כלל (סי' ק"ס במשנ"ב ס"ק לח).

שלא נעשתה בהם מלאכה – אסור ליטול במים שנעשו בהם מלאכה לאחר שנשאבו. ומה נחשב מלאכה? ששרה בהם או צינן על ידם, והמים פעלו משהו, אך אם המים לא פעלו משהו אלא רק שמרו על מצב קיים – כגון ששרה דגים שלא ימותו או ששרה אוכל שלא יתחמם, אינו נחשב מלאכה וכשרים (שו"ע ק"ס סעיף ב).

דיני נטילת ידיים לאכילה

איך נוטלים

נגביה את הספל ביד ימין ויעבירה ליד שמאל וישפוך על יד ימין. המנהג להקפיד שהידיים יהיו יבשות קודם הנטילה (אף שבפשטות השולחן ערוך והמשנה ברורה, מים סתם לא מפריעים אלא א"כ הם מים טמאים שהגיעו ממקום אחר, דהיינו שמישהו שלא נטל ידיו נגע בו לאחר הנטילה קודם הניגוב, אז חייב לנגב ידיו קודם שיטול שוב, אך כתבו הרבה אחרונים שהמנהג שהידיים יהיו יבשות – ס"י קס"ב א-ד).

הטוב ביותר לשפוך על כל יד לפחות כמות מים של רביעית – לדעת השולחן ערוך בשפיכה אחת על כל יד. והמשנה ברורה כותב שטוב יותר ליטול בשתי שפיכות. והכף החיים כתב שעל פי האר"י יש ליטול בשלוש שפיכות לכל יד. (שו"ע ס"י קס"ב סעיף ב. ומשנ"ב ס"ק כא).

נטילה בשפע: השולחן ערוך מביא שצריך להיזהר ולהקפיד בנטילת ידיים, שמי שמזלזל בה חייב נידוי ובא לידי עניות, ומי שנוטל ידיו בשפע בא לידי עשירות, כפי שרוב חסדא מעיד על עצמו שנטל ידיו בנדיבות ונתנו לו מן השמיים הרבה עושר מן השמיים (ס"י קנ"ח ט-י).

ברכה: להקפיד לברך מיד לאחר הנטילה, קודם הניגוב – כיון שיש להקפיד לברך על המצווה לפני עשייתה, ובנטילת ידיים אי אפשר לברך קודם הנטילה משש, שמא ידיו טמאות, אך כל עוד ידיו רטובות לא הושלמה המצווה לגמרי ושייך לברך. ואם ניגב קודם שברך, לדעת בני אשכנז יכול לברך, אך בני ספרד נהגו שלא לברך, אלא להכניס את עצמו לחיוב נטילה חדש, כגון לחכך בראשו וליטול שוב בברכה. (ס"י קנ"ח סעיף יא ובכה"ח ס"ק פה, בשם הבן איש חי).

ניגוב: אין לאכול קודם הניגוב אפילו אם נטל את ידיו בשפע, שכבר אין מים טמאים על ידיו, משום שזה מאוס לאכול לחם רטוב (קנח, משנ"ב מ"ה-מ"ו).

נטילה לאחר יציאה מבית הכסא

אדם שמתפנה קודם הסעודה, בצאתו מבית הכסא עליו ליטול את ידיו משתי סיבות, הראשונה לטהר את ידיו לאחר עשיית צרכיו. השנייה, לקראת אכילת הלחם.

שיטת השולחן ערוך: יש ליטול את ידיו פעם אחת ולברך אשר יצר, ולנגב את ידיו, ושוב ליטול ולברך על נטילת ידיים.

דעת המשנה ברורה שאם קשה לו ליטול פעמיים וכו', אפשר ליטול פעם אחת כרגיל, ולברך על נטילת ידיים ומיד אשר יצר (עיין בכל זה בס"י קס"ה סעיף א ובמשנ"ב שם).

שעת הדחק

טבילת ידיים: אפשר לטבול את ידיו במקום הכשר לטבילה, ולברך על נטילת ידיים, וטבילה ידיים כשרה אף במים שאינן ראויים לשתייה כגון בים. (ס"י קנ"ט, כ. דעת החזון איש - או"ח כ"ג יג. שיברך על נטילת ידיים, וכן דעת הגר"ע יוסף, - ילקוט יוסף ס"י קס עמ' עז).

אין לו מים: מי שאין לו מים ורעב ממש, אם יכול להשיג בדרך בתוך 72 דק', ימתין שיגיע לשם ויטול שם ידיו. ואם אינו נמצא בדרך או שהמים נמצאים במקום אחר ממחוז חפצו, עד 18 צריך ללכת לשם. ואם אין לו מים בשיעור זה, יכרוך ידיו במפה או בכפפות ויברך רק המוציא לחם מן הארץ (ס"י קס"ג סעיף א).

נטילת ידיים בבית הכסא: לכתחילה אין ליטול ידיו בבית הכסא, ונחלקו הפוסקים מה יעשה אם אין לו דרך אחרת (החזון איש - כ"ד, כ"ו. כתב שלעולם אין ליטול ידיו בבית הכסא. אך הגר"ש"ז אורבך כתב שבשעת הדחק ניתן ליטול ידיים בבית הכסא נקי, ולנגב בחוץ – הליכות שלמה פ"כ ס"ד. וכן הגר"ע יוסף בשו"ת יחוה דעת ח"ג א).